

# MAKTABGACHA YOSH BOLA SHAXSI O‘ZINI-O‘ZI ANGLASHIDA MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTINING O‘RNI

*Yusupov Umidjon Salim o‘g‘li*

*O‘zMU Jizzax filiali o‘qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14576445>

**Abstract:** In this thesis, the role of the preschool education organization in the self-awareness of the personality of a young preschool child is particularly important, the social development of the child and the factors affecting it are presented.

**Key words:** preschool education organization, child's personality, parents, social influence, UNICEF, pedagogical personnel, play activities, Vaarga Stolin, method of parents' attitude towards their children.

**Аннотация:** В данной дипломной работе особенно важна роль организации дошкольного образования в самосознании личности младшего дошкольника, представлены социальное развитие ребенка и факторы, влияющие на него.

**Ключевые слова:** организация дошкольного образования, личность ребенка, родители, социальное влияние, ЮНИСЕФ, педагогические кадры, игровая деятельность, Ваарга Столин, методика отношения родителей к своим детям.

**Annotatsiya:** Ushbu tesizda hozirgi kunda maktabgacha yosh bola shaxsining o‘zini o‘zi anglashida maktabgacha ta‘lim tashkilotining o‘rni alohida muhim ahamiyat kasb etmoqda, bolaning ijtimoiy rivojlanishi va unga ta‘sir etuvchi omillar keltirilgan.

**Kalit so‘zlar:** maktabgacha ta‘lim tashkiloti, bola shaxsi, ota-ona, ijtimoiy ta‘sir, UNICEF, pedagogik kadrlar, o‘yin faoliyati, Vaarga Stolin Ota-nalarning farzandiga bo‘lgan munosabati metodikasi.

## **Kirish**

Maktabgacha ta‘lim tashkiloti bolaning har tomonlama yoshga mos rivojlanishini ta‘minlaydi. Negaki ushbu tashkilotda bola bilan uzluksiz muloqat, o‘quv jarayoni, jismoniy va ma‘naviy mashg‘ulotlar hamda uyqu va sayr faoliyatlari yosh bosqishidan kelib chiqib, ishlab chiqilgan Qonunga asoslanib shakllantirib boriladi. Maqsadli tashkil etilgan davlat va nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotining ochilganligi haqiqatdanda yosh avlodning yanada ma‘naviyatli va zukko rivojlanishiga o‘z hissasini qo‘shib kelmoqda. Bugungi kunda oilaga ham maktabgacha ta‘lim tashkilotiga ham shunday bir dastur kerak bo‘lmoqdaki bu bolani erta ongli anglash jarayonini shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi lozim. Kelgusida ma‘naviy, jismoniy ham akademik yuqori salohiyatga ega shaxsni shakllantirish uchun o‘zini to‘la qonli anglagan, obektiv baholay oladigan, o‘zini nazorat qilib boshqarib turadigan, o‘z-o‘ziga ta‘sir o‘tkaza oladigan shaxsni kamol toptirish bilan bog‘liq hisoblanadi.

## **Adabiyotlar tahlili**

Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining o‘zini-o‘zi anglash jarayoni bolaning ijtimoiy, hissiy va kognitiv rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayon bolaning o‘zini va atrofdagi dunyoni tushunishi, o‘z xulq-atvorini anglash, boshqalar bilan

aloqalar oʻrnatish orqali rivojlanadi. L.S. Vygotsky va Erik Erikson kabi psixologlar bolaning oʻzini anglashining ijtimoiy va psixosotsial jihatlarini taʼkidlaydilar. Piaget esa bolaning kognitiv rivojlanish bosqichlarini tavsiflaydi, unda oʻzini anglash jarayoni kognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi bilan bogʻliq. Maktabgacha taʼlim tashkilotlari bolalar uchun maxsus pedagogik muhit yaratib, ularning oʻzini anglash jarayonini qoʻllab-quvvatlaydi. Oʻyinlar, ijodiy faoliyatlar va guruh ishlari orqali bolalar oʻz his-tuygʻularini tushunishga, ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Berk va Kolb kabi olimlar, bolaning emotsional va kognitiv rivojlanishida tajribaviy oʻrganish va ijodiy faoliyatlarning ahamiyatini taʼkidlaydilar. Shuningdek, Mayer va Saloveyning emotsional intellekt nazariyasi, bolalar oʻz hissiyotlarini anglashda va boshqalar bilan aloqalarni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

### **Metodologiya**

Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining oʻzini-oʻzi anglashida maktabgacha taʼlim tashkilotining oʻrni mavzusida metodologik yondashuv sifatida quyidagi ilmiy uslub va metodlar qoʻllaniladi:

Tahliliy-metodologik usul: Ushbu metod orqali, mavjud ilmiy adabiyotlar va nazariyalar tahlil qilinib, maktabgacha yoshdagi bolalarning oʻzini anglash jarayonidagi maktabgacha taʼlimning oʻrni va ahamiyati oʻrganiladi. Tahlil asosida taʼlim tashkilotlarining pedagogik muhitga taʼsiri, bolalarning oʻzini tushunish va rivojlantirishdagi roli aniqlanadi.

Kontekstual tahlil: Bu metod yordamida oʻrganilayotgan muammo (bolaning oʻzini anglash jarayoni) maktabgacha taʼlim muassasalarining mavjud sharoitlari va ijtimoiy-kulturaraviy kontekstida oʻrganiladi. Shu orqali, bola rivojlanishining individual va jamiyatga mos keladigan jihatlarini tahlil qilinadi.

Solishtirish metodi: Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida amalga oshiriladigan turli pedagogik metodlar va usullarni solishtirish orqali oʻzini anglash jarayoniga taʼsir qiluvchi omillar oʻrganiladi. Bu metod yordamida, maktabgacha taʼlim dasturlarining samaradorligi, oʻyin va ijodiy faoliyatlarning bolaning shaxsiyatini shakllantirishdagi roli aniqlanadi.

Empirik metod: Empirik tadqiqotlar va bolalar bilan oʻtkazilgan kuzatuvlar asosida olingan maʼlumotlar tahlil qilinadi. Bu metod orqali maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalar bilan ishlashda oʻzini anglash jarayonining amaliy jihatlarini aniqlanadi. Pedagogik jarayonlardagi muvaffaqiyatlar va qiyinchiliklar empirik maʼlumotlar orqali koʻrsatiladi.

### **Natijalar va tahlil**

Toʻgʻri rivojlanish butun umr kechadi ammo anglash jarayonining komponentlarini ushbu yoshdan toʻgʻri shakllantira olishga erishish uchun oila, mahalla hamda oʻquv muassasining oʻrni benihoya katta[4]. Ushbu davrdagi taʼlim tarbiyaga eʼtiborning berilishi bolaning keyingi taʼlim bosqichidan yaxshi oʻzlashtirishga olib kelmoqda. Shuning uchun ham ushbu yoshdan bolalarga otalarimiz MTT (maktabgacha taʼlim tashkiloti)ga berish va u bilan pedagogik hamkorlik qilish ishlari olib borilmoqda. Maktabga tayyor emasligi, maktabga tayyorlanishida taʼlim toʻsigʻiga olib kelishi mumkin, chunki bolalar boʻlmagan paytlarda ular ortda qoladilar bolalar bogʻchasida muvaffaqiyatli boʻlish uchun vositalar bilan jihozlangan[5].

Ushbu davrda bolalar egallashi kerak bo'lgan muhim ijtimoiy –emotsional ko'nikmalar keyinchalik akademik rivojlanishning muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi.

Bola shaxsini kamol toptirish bu murakkab jarayon hisoblanadi. Bu MTT hodimlariga o'zgacha burch va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishiga to'g'ri keladi.

Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarning asosiy maqsadi:

- ta'lim masalalarida muassasalar uchun professional yordam berish;
- bolaning qiziqishlari va ehtiyojlarini rivojlantirish;
- ota-onalar o'rtasida doimiy o'zgaruvchan tizimlarda mas'uliyat va mas'uliyatni taqsimlashda bolalarni o'qitish;
- oiladagi turli avlodlar o'rtasida munosabatlarda ochiqlikni qo'llab-quvvatlash;
- oilaviy turmush tarzini rivojlantirish, shakllantirish oilaviy an'analar;

Maktabgacha yosh davrida bolalarning egallagan ijtimoiy ko'nikmalari o'yin orqali amalga oshadi. O'yin- bu faoliyatning bolalar uchun turli ko'nikmalarni o'zlashtirish modeli. Shuningdek o'yin faoliyati bilan shug'illanish maktabgacha yosh davrining bosqichlarda ham o'zgacha farq qilishini kuzatishimiz mumkin[1].

Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar bir xil o'yinchoqlar bilan bir necha takroriy yoki ortiqcha harakat qiladilar. Ularning o'yin mazmuni o'yinchoqlar bilan belgilanadi. Shu jumladan ushbu bosqichdagi bolalarning muloqati ham o'ziga qaratilgan bo'ladi. O'yinning mazmuni asosan o'yinchoqlar bilan bajarilganligi, rolni ijro etish hamkorlikda kechmasligi bilan belgilanadi.

O'rta maktabgacha yoshda o'yin rollarni taqsimlash yoki uni tanlash o'yin faoliyatiga kirishishdan ancha ilgari amalga oshiriladi. Kim qanday rolni olishda munozara ham qilishadi. O'yinning mazmuni endi shaxslararo munosabatlarga ko'chadi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyati negizi va mazmuni ular o'yinning barcha qoidalariga bo'ysunish bilan belgilanadi. Tengdoshlari bilan o'zaro bahs ro'llar qoidasiga qanchalik amal qilganlik bilan belgilanadi.

Anglash jarayoning o'yin faoliyatida rivojlanishi eng muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Negaki bola o'ziga o'yin faoliyatida asta-sekin obektiv qarashni, xatti-harakatini to'g'ri baholashni, kamchiliklarini aniqlashni tengdoshlari bilan o'ynash jarayonida aniqlaydi. O'yin faoliyati bolaning turli qobiliyatlarining shakllantiruvchisi ham hisoblanadi. Xususan tashkilotchilik qobiliyati ham o'yin faoliyatida keskin ravishda shakllanadi. O'yin faoliyatini o'zimizning kuzatuvlarimiz fikrimizga tayanib tahlil qiladigan bo'lsak, bolaning o'zini-o'zi anglashga obektiv yondashishi bilan xarakterlanadi. Bu keyingi yoshda bolaning o'zini tahlil qilish va boshqarishiga, o'ziga munosabatining sifat jihatdan rivojlanib borishini belgilab beradi[2].

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish ko'p jihatdan MTTda faoliyat yuritayotgan tarbiyachilarning ham yetarli pedagogik hamda psixologik bilimga ega bo'lishiga bog'liq hisoblanadi. Ilk marotaba MTTga kelgan bola toki o'zini ushbu tashkilotda xavfsiz his etib kirishguniga qadar tarbiyachining xatti-harakati uni ushbu muhitga moslashishiga yordam beradi. Ko'pchilik tadqiqotlarda bolalarni MTTga ilk olib borilgan bolalarni moslashuvchanligi o'rganilganda. Oilada shaxslararo munosabatga ko'p kirishadigan hamda bola yetarli xavfsiz muhit yaratilgan sharoitlarda erta moslashuvchanlik

holatlari kuzatilgan. Ammo kam munosabat hamda o'z yaqinidan uzoqlashish bola uchun bir fojeadek qo'rquv hissinı uyg'otishi aniqlangan.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'zini-o'zi anglashda o'rni:

*Pedagogik muhit yaratish:* Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar uchun psixologik va emotsional xavfsizlik yaratiladi. Pedagoglar bolalarning o'zlarini ifoda etishlari, hissiy holatlarini anglashlari va o'zini anglashlari uchun sharoitlar yaratadilar. Ushbu xavfsiz muhit bolaning o'zini qadrlash, o'ziga ishonch hosil qilish va boshqalar bilan muloqot qilishni rivojlantiradi.

*Samarali o'yin va faoliyatlar:* O'yinlar bolalar uchun eng samarali o'quv vositalaridan biridir. O'yinlar orqali bola o'zining hissiy va emotsional holatini tushunishga, boshqalar bilan o'zaro aloqalar o'rnatishga va o'zini ifoda etishga o'rganadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yinlar bolaning intellektual va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

*Ijtimoiy va emotsional rivojlanish:* Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolaga ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish uchun maxsus faoliyatlarni taklif qiladi. Bolalar guruhlarda birgalikda o'ynash, o'z fikrlarini erkin ifoda etish, boshqalarga yordam berish kabi faoliyatlar orqali o'zlarini anglashadi. Bu faoliyatlar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va boshqalar bilan muloqot qilishda o'zini yaxshi his qilishiga yordam beradi.

*Shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish:* Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarga o'zini boshqarish, hissiy holatlarini tahlil qilish, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish va jamiyatda o'z o'rnini topish kabi shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatadi. Bu ko'nikmalar bola kelajakda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxs bo'lishi uchun zarurdir.

*Motivatsiya va kreativlikni rivojlantirish:* Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bola o'z fikrlarini, g'oyalarini va his-tuyg'ularini ifoda etishda erkin bo'ladi. Kreativ o'yinlar, san'at faoliyati va boshqa ijodiy mashg'ulotlar bolaga o'zini yangi shakllarda anglash imkonini beradi.

### **Xulosalar va tavsiyalar**

Bugungi kunda bizning yurtimizda ham MTT faoliyati bilan bog'liq ma'lum dasturlar ishlab chiqilgan ammo ularga keng qamrovli kompleks ishlarning ushbu dolzarb mavzuni yechishga qaratishilishi va ma'lum dasturga o'zgartirish kiritishga ehtiyoj sezilmoqda. Bunda asosiy ijtimoiy muhit bo'lgan oila hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyaviy, psixologik hamda pedagogik faoliyatiga ahamiyat berishimiz lozim. Demakki oila hamda MTT hamkorligida keyingi bosqichda maktab ta'limi bilan birga bola shaxsida o'zlikni anglashga qaratilgan psixologik ishlarining olib borilishi ushbu davrda bolalar egallashi kerak bo'lgan muhim ijtimoiy emotsional ko'nikmalar keyinchalik akademik rivojlanishiga, o'zi boshqarish ko'nikmasining shakllanishiga erishishimiz mumkin.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Yusupov, U. (2022). Gaybullayeva M. Yoshlarning ijodiy tafakkurini shakllantirish. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 515-518.

2. Nikolaevich, U. P., & XXX, S. A. (2022). Emotional Intelligence and its Adolescents Being an Exemplary. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 15, 139-145.
3. Yusupov, U. (2022). Ergasheva M. Bolada axloqiy va madaniy malakalarni shakllantirishda oilaning roli. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 442-445.
4. Юсупов, У., & Ермаматова, Г. (2022). Deviant xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari. *Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы*, 1(1), 448-450.
5. Yusupov, U., & Baxtiyorova, M. (2022). Ijtimoiy gender stereotiplar. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 452-455.
6. Salim o'g'li, Y. U. (2022). Psixologik axborot xavfsizligi. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 66-72.
7. Umidjon, Y., & Muhlisa, G. A. (2023). O'zbek xalqining etnopsixologik xususiyatlari. *Conferencea*, 53-59.
8. Umidjon, Y., & Muhlisa, G. A. (2023). Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari. *Conferencea*, 29-34.
9. Umidjon, Y., & Dilyora, A. (2023). Factors influencing the formation of deviant behavior in adolescence. *Conferencea*, 89-93.
10. Umidjon, Y., & Ibrohim, O. (2023). Maktabgacha yoshdagi bola shaxsi psixik rivojlanishida o'zini-o'zi anglashning ahamiyati. *Conferencea*, 83-88.
11. Abdunazarova, S., & Yusupov, U. (2023). The role of the preschool educational organization in the personal perception of a preschool child. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, (Special Issue), 139-144.